

ІСТОРИЧНІ ТА УРБАНІСТИЧНІ СТУДІЇ

УДК 94: 321.17 (477) «10/11»

Т. О. Чугуй

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДОРОГИЧИНСЬКА БИТВА СЕРЕДИНИ XIII СТОЛІТТЯ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ

Стаття аналізує актуальні питання історіографії Дорогичинської битви середини XIII ст. Автор розглядає дискусійні питання, що пов'язані зі встановленням політичної належності Дорогичина, ідентифікації німецьких лицарів, дати відвоювання князями Данилом і Васильком Дорогичинської фортеці, характеру і перебігу Дорогичинської битви. У статті розкривається роль хрестоносців у міждержавних відносинах Русі та Польщі. З'ясовуються обставини повернення Дорогичинської волості до Волинського князівства. Зроблено висновки про значення Дорогичинської битви в історії боротьби Романовичів за батьківську спадщину. Усе це є важливим для правильного розуміння політичної історії Галицько-Волинського князівства.

Ключові слова: Дорогичинська битва, історіографія, Данило, Василько Романовичі, хрестоносці, міждержавні відносини.

Статья анализирует актуальные вопросы историографии Дрогичинской битвы середины XIII в. Рассматриваются дискуссионные вопросы связанные с определением политической принадлежности Дрогичина, идентификации немецких рыцарей, даты отвоевания князями Данилом и Васильком Дрогичинской крепости, характера и протекания Дрогичинской битвы. Раскрывается роль крестоносцев в межгосударственных отношениях Руси и Польши. Выясняются обстоятельства возвращения Дрогичинской волости в Волынское княжество. Сделаны выводы о значении Дрогичинской битвы в истории борьбы Романовичей за отцовское наследие. Все это важно для правильного понимания политической истории Галицко-Волынского княжества.

Ключевые слова: Дрогичинская битва, историография, Даниил, Василько Романовичи, крестоносцы, межгосударственные отношения.

The paper analyses pressing questions of historiography of the Dorogychynska battle of the middle of the XIII century. Debatable questions connected with the definition of the political belonging of Dorogychyn, identification of German knights, the date of returning the Dorogychyn fortress by princes Danylo and Vasylko, the character and the process of Dorogychyn battle are considered. The role of Crusaders in the interstate relations of Rus' and Poland is revealed. The circumstances of returning the Dorogychyn region to the Volyn principality are clarified. The conclusions about the significance of the Dorogychyn battle in the history of the struggle of the Romanoviches for the farther heredity are drawn. All this is important for correct understanding the political history of the Galich-Volyn principality.

Keywords: Dorogychynska battle, historiography, Danylo, Vasylko Romanoviches, Crusaders, interstate relations.

Актуальність теми пов'язана з недостатньо чітким дослідженням в історіографії перебігу Дорогичинської битви, наявністю низки дискусійних питань і протиріч щодо ролі та значення цієї події в історії русько-польсько-німецьких відносин.

Дорогичинська битва привернула увагу багатьох істориків, зокрема Я. Длугоша [57],

М. Карамзіна [27], Д. Зубрицького [23], І. Шараневича [51], М. Дашкевича [22], О. Андріяшева [2], М. Грушевського [18–20], В. Полковської-Марковської [62], Б. Влодарського [67–69], В. Пашути [46–48], І. Левковича [36], П. Грицака [17], М. Ждана [24], І. Крип'якевича [32], Н. Щавелевої [53; 66], Я. Ісаєвича [25].

З-поміж новіших наукових розробок необхідно відзначити праці М. Котляра [10; 28–31], О. Головка [11–15], В. Александровича і Л. Войтовича [1; 7–9], О. Масана [41–43], В. Грабовецького [16], М. Кучинка [33–34], І. Кушка [35], О. Майорова [39–40], В. Матузової [44–45], М. Старнавської [65], М. Бартницького [54], А. Юсуповича [58–59], Г. Самсоновича [64], Д. Домбровського [56] і В. Нагірного [61].

Виділення заслуговує книга «Дорогичинська битва 1238 року: таємниці однієї перемоги» [26] Т. Каляндрука. Незважаючи на науково-популярний стиль викладу, автор спробував здійснити широкий аналіз Дорогичинської битви. Однак, остаточно дослідженою цю тему вважати не можна. Мета автора статті – на основі вивчення джерельної бази і наукової літератури об'єктивно розглянути дискусійні питання історіографії, які стосуються питання повернення Дорогичинської волості під владу Романовичів.

Необхідно зазначити, що вивчення Дорогичинської битви має декілька дискусійних питань, які ми спробуємо розглянути детальніше. Перше дискусійне питання – політична належність Дорогичина. Маємо зауважити, що «Галицько-Волинський літопис», розповідаючи про битву Данила і Василька Романовичів із лицарями, не називає чітко місце події [38, с. 392]. На основі повідомлення літописця про Берестя, дослідник І. Беляєв висловив здогад, що це могло бути саме це місто [3, с. 34]. Припущення про розвиток подій довкола Дорогичина першим зробив М. Дашкевич [22, с. 17]. Дослідник уважав, що мазовецький князь Конрад I напевно здобув Дорогичин в 1235 або 1236 рр. [22, с. 17]. Цю тезу в загальних рисах підтримав М. Грушевський [19, с. 372; 20, с. 77]. Натомість О. Андріяшев дійшов висновку, що Конрад I Мазовецький заволодів Дорогичином під час малоліття Романовичів [2, с. 172–173]. На противагу такому висновку, Б. Влодарський вираховував, що перехід Дорогичина під владу поляків відбувся напередодні битви [67, с. 25; 68, с. 113].

Дослідник діяльності Данила Романовича М. Котляр, як і свого часу В. Пашуто [47, с. 145; 48, с. 258], вважає, що Конрад I обдарував добжинців містом Дорогичином із землею, якими насправді ніколи не володів [10, с. 226; 30, с. 199–200]. Цю тезу підтримує В. Матузова, зазначаючи, що можливо Конрад I надав лицарям Дорогичин, який ніколи йому не належав [45, с. 352]. Існує також думка Л. Войтовича про вірогідну домовленість місцевого боярства з князем Конрадом I 1235 р. під час великої скрути Романовичів [7, с. 68; 8, с. 255]. О. Головка пише про васальну залежність лицарів-хрестоносців Добжинського ордену від Конрада I Мазовецького [13, с. 308].

Аналізуючи питання належності Дорогичина, маємо звернути увагу на той факт, що 1234 р. біля Дорогичинських воріт відбувся бій князя Василька з ятвягами. Отже, станом на 1234 р. місто належало волинським князям. Упродовж 1236–1237 рр. тривала війна Романовичів із князем Михайлом Всеволодовичем (який зайняв Галич) і його союзником Конрадом I Мазовецьким. За словами П. Грицака, Конрад I «наслав на Данила хрестоносців, які захопили собі Дорогичин; сам Конрад ходив походом на Волинь» [17, с. 77]. 1236 р. військо князя Василька Романовича завдало сильних поразок мазовшанам біля Червена і на р. Вепр. На початку 1238 р. Галич перейшов князю Ростиславу Михайловичу, після переїзду батька до Києва.

Згідно з грамотою від 8 березня 1237 р. [45, с. 353–354] Конрад I Мазовецький передав замок Дорогичин і всю територію до межиріччя Західного Бугу і Нура (Нуржець) впритул до кордонів із Рутенією колишнім добжинським лицарям для боротьби з єретиками і пруссами [30, с. 286; 31, с. 218; 13, с. 310]. О. Майоров висловив думку, що насправді мова йшла про боротьбу з тевтонцями [39, с. 189]. Натомість Л. Войтович пише, що мета Конрада I – взяти під контроль цей стратегічно важливий регіон. Мазовецький князь сподівався з допомогою

колишніх добжинських лицарів завоювати частину пруських земель усупереч інтересам Тевтонського ордену [9, с. 306]. В. Грабовецький зазначає, що Конрад I прагнув стримати напади литовців і пруссів [16, с. 9]. Учений уважає, що мазовецький князь дійсно володів Дорогичином. Хрестоносці запровадили свої судово-адміністративні порядки, важку данину, особливо для селян Дорогичинської волості [16, с. 9]. Маємо зауважити, що у грамоті також зазначається, що міщани Дорогичина звільнялись від сплати всіх мит на польській землі. На нашу думку, Дорогичинська волость у середині 30-х рр. XIII ст. дійсно перебувала під політичним впливом Конрада I Мазовецького. Слушним є висновок О. Головка, про спробу польського князя створити на території Волині залежне від себе державне формування, що в умовах наростання діяльності хрестоносців у Прибалтиці могло в перспективі мати дуже небезпечні наслідки для Південно-Західної Русі [13, с. 313].

Друге дискусійне питання цієї теми – ідентифікація лицарів. Деякі історики, зокрема М. Дашкевич [22, с. 17], О. Масан [41, с. 41], А. Юсупович [58, с. 12–13], Е. Буржинський [55, с. 183], Д. Домбровський [56, с. 204], О. Майоров [39, с. 188–189], Т. Каляндрук [26, с. 23], називають лицарів тамплієрами, як це і зазначено у «Галицько-Волинському літописі» [38, с. 392].

Інша частина дослідників, наприклад М. Карамзін [27, с. 505], І. Шараневич [51, с. 87], В. Пічета [49, с. 13], В. Пашуто [46, с. 20; 47, с. 143], М. Кучинко [33, с. 181], іменують їх лицарями Німецького ордену; К. Гуслистий [21, с. 4], М. Котляр (спочатку) [28, с. 104] – лицарями-мечоносцями; Я. Длугош [57, с. 229], Л. Махновець [38, с. 392], Я. Ісаєвич [25, с. 17], В. Білінський [5, с. 12; 6, с. 102] – тевтонцями.

Проте більшість науковців, зокрема М. Грушевський [20, с. 77], В. Полковська-Марковська [62, с. 204–208], Б. Влодарський [68, с. 113; 69, с. 30], І. Крип'якевич [32, с. 126], Ю. Свідерський [50, с. 94], О. Головка [11, с. 98–99; 12, с. 59–76; 13, с. 308–313; 14, с. 58–59; 15, с. 32–43], М. Котляр (нині) [29, с. 17–28], Ю. Поверський [63, с. 15], М. Старнавська [65, с. 62, 111–112, 198–199], В. Матузова [45, с. 352], М. Бартницький [54, с. 154–155], С. Білецький [4, с. 252], А. Юсупович [58, с. 7–10, 15–17; 59, с. 163–165], Г. Самсонович [64, с. 67], В. Грабовецький [16, с. 8–12], В. Нагірний [61, с. 212], Л. Войтович [9, с. 306], справедливо вважають їх лицарями колишнього Добжинського ордену. В донаційній грамоті Конрада I дійсно зазначається: «з ордену лицарів Христових, колись дому Добжинського» [45, с. 353–354].

Роблячи висновок щодо значення переходу Дорогичина під владу іноземців, Т. Каляндрук справедливо зазначив: «закріпившись у Підляшші, брати-лицарі отримували контроль над, практично, всією торгівлею зі Сходом. Адже після захоплення хрестоносцями 1220 року столиці Візантії Константинополя стрімко зменшилося значення дніпровського торгового шляху «з варяг у греки», натомість значно зросла роль Балтійсько-Бузького шляху» [26, с. 24].

Аналізуючи причини і характер військового походу Романовичів на Дорогичин, дослідники зробили декілька висновків. Так, М. Дашкевич уважав, що Данило прагнув надати військову допомогу литовцям проти походу хрестоносців [22, с. 14]. На характері несподіваного рішення руських князів щодо відвоювання Дорогичина свого часу наголосили Д. Зубрицький [23, с. 122], Б. Влодарський [67, с. 113]. Розвинули цю думку М. Котляр і Т. Каляндрук. Перший пише про використані стратегічні хитрощі, щоб приспати пильність добжинців [30, с. 200]. Другий – про те, що Данилів маневр із походом на ятвягів є ефективним застосуванням стратегічної несподіванки, яку в ті часи називали стратегемою (стратегічна комбінація з приховування напрямку головного удару та введення в оману своїх супротивників – стратегія непрямих дій за Б.-Х. Ліддел Гартом) [26, с. 37; 37, с. 25].

Важко не погодитися з ще одним влучним спостереженням Т. Каляндрука: «з втратою Дорогичина Данилові були перекриті всі найважливіші торгові артерії. Саме тому він так енергійно взявся до походу проти хрестоносців. Адже саме транзитна торгівля сприяла бурхливому економічному розвитку Галицько-Волинського князівства, що зумовило його

перетворення в один з найбільших політичних центрів Русі» [26, с. 28]. Автор книги про Дорогичинську битву правильно зауважив, що мета походу Романовичів – розвал коаліції супротивників, вихід військових сил Конрада I Мазовецького з основного театру бойових дій – Галичини [26, с. 36].

Необхідно також звернути увагу і на розгортання загарбницьких дій монголо-татар на території Північно-Східної Русі в 1237–1238 рр. Станом на кінець березня 1238 р. монгольські війська підійшли і взяли в облогу Козельськ – першу фортецю на шляху до Південної Русі. Дії монголів однозначно впливали на політичні плани Данила Романовича, який прагнув завершити об'єднання Волинського князівства.

Третім дискусійним питанням, на яке треба звернути увагу – характер Дорогичинської битви. Так, саме на характері великої битви наголошують В. Пашуто [46, с. 216], Ю. Свідерський [50, с. 105], М. Котляр [29, с. 17–28; 30, с. 86–87], В. Грабовецький [16, с. 11]. Натомість є науковці, зокрема М. Ждан (пише про кільканадцять лицарів і сотню-дві кнехтів) [24, с. 57], Г. Ловмянський [60, с. 276], В. Зонтгофен [42, с. 57], Ю. Поверський [63, с. 15], Я. Ісаєвич (говорить про невеликий добре озброєний загін) [25, с. 17], О. Масан (пише про «жменю» лицарів) [42, с. 57–58], В. Александрович і Л. Войтович [7, с. 68; 1, с. 109; 8, с. 255; 9, с. 306], А. Юсупович [58, с. 14], В. Нагірний [61, с. 213], С. Шеломенцев-Терський [52, с. 107], Д. Домбровський (нараховував біля двохсот осіб) [56, с. 204], які схильні применшувати чисельність лицарів. Так, О. Масан виступає не лише проти перебільшення значення Дорогичинської битви, але й зводить її до незначної прикордонної події-епізоду (битви або штурму правдоподібно не було, десяток братів і кілька десятків зброєносців і слуг склали зброю без особливого спротиву князям Данилу й Васильку) [42, с. 58].

Йому частково але справедливо заперечує О. Головка, зазначаючи: «не можемо повністю погодитися з позицією О. М. Масана, який виступає проти перебільшення значення волинсько-добжинського конфлікту. Дійсно, цей конфлікт не варто розглядати, як якусь окрему війну, оскільки загін добжинців навряд чи перебільшував дві сотні чоловік. Але поряд із цим треба пам'ятати, що навіть такий загін високопрофесійних воїнів становив значну небезпеку, до того ж лише на підставі відносно швидкого захоплення Дорогичина не можна стверджувати, як це робить зазначений історик, що ця фортеця мала слабкі фортифікаційні споруди. Контекст літописного повідомлення не дозволяє думати, що й захоплення Дорогичина добжинцями, і його звільнення відбулися в березні 1237 р.» [13, с. 312]. Проти датування битви 1237 р. виступають також Л. Войтович [1, с. 110; 9, с. 306] і Т. Каляндрук [26, с. 39–40]. Останній дійшов висновку, що для ефективного контролю цих земель, хрестоносцям треба було мати щонайменше тисячне військо [26, с. 54]. На наш погляд, неправильним є зведення значення Дорогичинської битви до прикордонного інциденту.

Четвертим дискусійним питанням є теза про облогу Дорогичинської фортеці. На думку Т. Каляндрука, ця гіпотеза не підтверджується ні літописом, ні самою логікою блискавичного походу [26, с. 58]. Автор книги зазначає, що найімовірніше битва відбулася перед мурами Дорогичина [26, с. 61]. На думку Т. Каляндрука [26, с. 90], як і І. Кушка [35, с. 40–41], під час бою фатальним для лицарів мав стати удар руської важко озброєної кінноти [26, с. 90]. Т. Каляндрук дійшов висновку, що розгром був нищівним, оскільки всі вцілілі лицарі на чолі з магістром Бруном потрапили в полон [26, с. 91].

П'яте дискусійне питання, на яке необхідно звернути увагу – датування Дорогичинської битви. Через відсутність чіткого датування подій у «Галицько-Волинському літописі», історики називають різні роки. Якщо Д. Зубрицький [23, с. 122] зупинився на 1236 р., то М. Дашкевич [22, с. 14, 18], В. Пашуто [47, с. 145], О. Масан [42, с. 54–55], М. Бартницький [54, с. 158], В. Нагірний [61, с. 216], С. Шеломенцев-Терський [52, с. 107], В. Білинський [6, с. 102] – 1237 р., тобто на часі одразу після передачі Конрадом I Дорогичина у володіння хрестоносців. О. Масан мотивує датування битви березнем 1237 р. тим, що Данило, згідно з

«Галицько-Волинським літописом», повернувся з походу до Володимира, а не до нової столиці Холма [42, с. 54–55].

Більша ж частина дослідників, зокрема М. Грушевський [18, с. 37, 71; 20, с. 77], Б. Влодарський [67, с. 113], І. Левкович [36, с. 39], М. Ждан [24, с. 59], І. Крип'якевич [32, с. 126], Ю. Свідерський [50, с. 94], О. Головка [11, с. 99; 12, с. 72; 13, с. 308–313; 14, с. 59; 15, с. 32–43], Н. Щавелева [66, с. 52–53], М. Котляр [29, с. 24; 30, с. 197, 286], М. Кучинко [34, с. 347], В. Грабовецький [16, с. 8–12], Я. Ісаєвич [25, с. 17], Л. Войтович [8, с. 254; 1, с. 110; 9, с. 306], М. Старнавіська [65, с. 111–112], Д. Домбровський [56, с. 202–203], дотримуються думки, що битва відбулася в березні 1238 р.

Існують навіть спроби визначити день Дорогичинської битви. Так, В. Грабовецький називає дату 5 березня 1238 р. [16, с. 11]. Т. Каляндрук вважає цілком імовірним те, що похід почався з Володимира на свято Обретіння (24 лютого або 9 березня за новим стилем календаря) [26, с. 41]. Це може бути цілком логічно, оскільки друге ім'я Данила – Іван (на честь покровителя – Іоанна Хрестителя). На думку Т. Каляндрука, Романовичі дійшли до Дорогичина 3 березня (18 березня за новим стилем), вочевидь, саме в цей день і відбулась відома битва [26, с. 43].

І. Крип'якевич свого часу висловив думку про ймовірне друге запанування німецьких лицарів у Дорогичині під час навали орд Батия [32, с. 126–127]. На цьому ґрунті історики, зокрема А. Юсупович [58, с. 12–13; 59, с. 166–169] і О. Майоров [39, с. 193], розвинули версію, згідно з якою Дорогичинська битва відбулася 1243 р. або навіть пізніше, оскільки до того часу місто утримували лицарі-тамплієри. Такий погляд обґрунтовано спростовує Л. Войтович, мотивуючи свій висновок не лише тим, що після битви хрестоносців із монголо-татарами біля Легніци 9 квітня 1241 р. загинула більша частина залишків добжинських лицарів, а й тим, що їхній колишній сюзерен – мазовецький князь тепер став союзником Романовичів [1, с. 111; 9, с. 307–308, 414].

Отже, значення Дорогичинської битви полягає у тому, що вона стала знаковою подією, оскільки князі Данило і Василько завдяки перемозі над колишніми добжинцями в березні 1238 р. повернули під свою владу важливу в політичному відношенні Дорогичинську волость, завершивши об'єднання Волинського князівства. Стратегічна ініціатива в боротьбі за батьківську спадщину відтепер опинилася на боці Романовичів, які відвернули увагу Конрада I Мазовецького від Перемишля через нову загрозу нападу ятвязьких і литовських племен на Мазовію. Того ж 1238 р. турово-пінські князі стали союзниками Данила. Конрад I Мазовецький також відновив добрі відносини з Данилом, який зумів повернути собі Перемишль і Галич восени 1238 р.

Література

1. Александрович В. С. Король Данило Романович / В. С. Александрович, Л. В. Войтович. – Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2013. – 240 с.
2. Андрияшев А. М. Очерк по истории Волынской земли до конца XIV ст. / А. М. Андрияшев. – К.: Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1887. – 234 с.
3. Беляев И. Д. Рассказы из русской истории / И. Д. Беляев. – М.: Тип. синод., 1872. – Кн. 4. – Ч. 1: История Полотска или Северо-Западной Руси, от древнейших времен до Люблинской унии. – 456 с.
4. Білецький С. Політика Данила супроти Польщі 1205–1264 / С. Білецький // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – Вип. 2. – С. 246–260.
5. Білінський В. Україна-Русь: історичне дослідження: у 3 кн. / В. Білінський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. – Кн. 2: Князі Галицькі-Острозькі. – 376 с.
6. Білінський В. Україна-Русь: історичне дослідження: у 3 кн. / В. Білінський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. – Кн. 3: Українська звятяга. – 408 с.
7. Войтович Л. Король Данило Романович: політик і полководець / Л. Войтович // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29–30 листопада 2007 р.). – Львів: [Б. в.], 2008. – С. 22–97.

8. Войтович Л. В. Галицько-Волинські етюди / Л. В. Войтович. – Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2011. – 480 с.
9. Войтович Л. В. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть / Л. В. Войтович. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. – 478 с.
10. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / НАН України; Ін-т історії України; за ред. М. Ф. Котляра. – К.: Наук. думка, 2002. – 400 с.
11. Головка А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII ст. / А. Б. Головка. – К.: Наук. думка, 1988. – 136 с.
12. Головка О. Побужжя в контексті політичного розвитку Південно-Західної Русі (X – перша половина XIII ст.) / О. Головка // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – Вип. 2. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – С. 59–76.
13. Головка О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О. Б. Головка. – К.: Стило, 2006. – 575 с.
14. Головка О. Західнобузькі міста Холм і Дорогичин у політичній діяльності короля Данила Романовича / О. Головка // Дорогичинь 1253: Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 50–63.
15. Головка О. Б. Хрестоносці у прусській Прибалтиці (20-ті – 30-ті роки XIII ст.) / О. Б. Головка // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. – Вип. 2. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка, 2011. – С. 32–43.
16. Грабовецький В. В. Дорогичинське побоїще / В. В. Грабовецький // Король Данило Галицький у пам'ятках історії та культури: краєзнавчий історико-культурологічний навчальний посібник / Упорядники: Б. Гаврилів, І. Миронюк. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай», 2009. – С. 8–12.
17. Грицак П. Галицько-Волинська держава / П. Грицак. – Нью-Йорк: НТШ, 1958. – 176 с.
18. Грушевський М. С. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи / М. С. Грушевський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів: НТШ, 1901. – Т. 41. – С. 1–72.
19. Грушевський М. С. Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К.: Наук. думка, 1992. – Т. 2. – 634 с.
20. Грушевський М. С. Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К.: Наук. думка, 1993. – Т. 3. – 588 с.
21. Гуслистий К. Г. Данило Галицький / К. Г. Гуслистий. – Саратов: Укрвидав, 1942. – 12 с.
22. Дашкевич Н. П. Княжение Данила Галицкого, по русским и иностранным известиям / Н. П. Дашкевич. – К.: Унив. тип., 1873. – 158 с.
23. Зубрицкий Д. И. История древнего Галичско-Русского княжества: в 3 ч. / Д. И. Зубрицкий. – Львов: Тип. Ставропиг. ин-та, 1852–1855. – Ч. 3. – 314 с.
24. Ждан М. Б. Романовичі і Німецький Хрестоносний Орден / М. Б. Ждан // Український історик: Журнал Українського історичного товариства. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1973. – № 3–4 (39–40). – С. 54–68.
25. Ісаєвич Я. Д. Галицько-Волинська держава: короткий нарис історії галицько-волинських земель в кінці XI–XIV ст. / Я. Д. Ісаєвич. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 39 с.
26. Каляндрук Т. Дорогичинська битва 1238 року: таємниці однієї перемоги / Т. Каляндрук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2014. – 100 с.
27. Карамзин Н. М. История государства Российского / Н. М. Карамзин. – М.: Наука, 1991. – Т. 2–3. – 832 с.
28. Котляр М. Ф. Данило Галицький / М. Ф. Котляр. – К.: Наук. думка, 1979. – 185 с.
29. Котляр М. Ф. Війна Волинського князівства з Добжинським орденом / М. Ф. Котляр // Середньовічна Україна: Зб. наук. пр. – К.: НАН України, 1996. – Вип. 1. – С. 17–28.
30. Котляр М. Ф. Данило Галицький: біографічний нарис / М. Ф. Котляр. – К.: Альтернативи, 2002. – 328 с.
31. Котляр М. Ф. Воєнне мистецтво Давньої Русі / М. Ф. Котляр. – К.: Наш час, 2011. – 280 с.
32. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство: 2-ге вид. зі змінами і доповненнями / І. П. Крип'якевич. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 220 с.
33. Кучинко М. М. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.) / М. М. Кучинко. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 208 с.

34. Кучинко М. М. Волинська земля в X – першій половині XIV ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.04 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки / М. М. Кучинко. – Луцьк, 1998. – 493 с.
35. Кушко І. Дві битви Данила Галицького / І. Кушко // Воєнна історія Галичини та Закарпаття: матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції (Львів, 15 квітня 2010 р.): наук. зб. / М-во оборони України; Нац. військово-іст. музей України; Академія сухопутних військ України ім. П. Сагайдачного; Львівський іст. музей; редкол.: Б. Андресюк та ін. – К.: [Б. в.], 2010. – С. 40–44.
36. Левкович І. Нарис історії Волинської землі (до 1914 року) / І. Левкович. – Вінніпег: Волинський видавн. фонд, 1953. – 110 с.
37. Лиддел Гарт Б.-Х. Стратегия непрямых действий / Б.-Х. Лиддел Гарт. – М.: Изд-во иностранной л-ры, 1957. – 536 с.
38. Літопис руський: За Іпатським списком / Пер. з давньоруської Л. Є. Махновець; відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
39. Майоров О. Коли й від кого князь Данило Романович відібрав Дорогичин? / О. Майоров // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. – Вип. 7. – С. 187–197.
40. Майоров А. В. Даниил Галицкий и тамплиеры / А. В. Майоров // Русин. – Кишинев, 2014. – № 1 (35). – С. 36–51.
41. Масан О. М. Добжинський орден (до історії дорогичинського інциденту 1237 року). Ч. 1 / О. М. Масан // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії: зб. наук. ст. – Чернівці: Рута, 1996. – Вип. 1. – С. 41–52.
42. Масан О. М. Добжинський орден (до історії дорогичинського інциденту 1237 року). Ч. 2 / О. М. Масан // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії: зб. наук. ст. – Чернівці: Рута, 1996. – Вип. 2. – С. 52–62.
43. Масан О. М. Данило Романович і рицарсько-чернечі ордени: проблеми взаємовідносин / О. М. Масан // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: зб. наук. ст. – Чернівці, 2008. – Вип. 2. – С. 137–149.
44. Матузова В. І. Тевтонський орден у зовнішній політиці князя Данила Галицького / В. І. Матузова // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії: зб. наук. ст. – Чернівці, 1998. – Т. 1. – С. 50–57.
45. Матузова В. І., Назарова Е. Л. Крестonosцы и Русь. Конец XII в. – 1270 г. Тексты, перевод, комментарий / В. И. Матузова, Е. Л. Назарова. – М.: Индрик, 2002. – 488 с.
46. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 330 с.
47. Пашуто В. Т. Героическая борьба русского народа за независимость (XIII век) / В. Т. Пашуто. – М.: Госполитиздат, 1956. – 280 с.
48. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Наука, 1968. – 474 с.
49. Пичета В. І. Основные моменты исторического развития Западной Украины и Западной Белоруссии / В. И. Пичета. – М.: Соцэкгиз, 1940. – 136 с.
50. Свідерський Ю. Ю. Боротьба Південно-Західної Русі проти католицької експансії в X–XIII ст. / Ю. Ю. Свідерський. – К.: Наук. думка, 1983. – 128 с.
51. Шараневич І. І. История Галицко-Володимирской Руси. От найдавніших времен до року 1453 / І. И. Шараневич. – Львов: Тип. Ставропиг. ин-та, 1863. – 462 с.
52. Шеломенцев-Терський С. В. Військова інфраструктура Волинського князівства у XI–XIV ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка» / С. В. Шеломенцев-Терський. – Львів, 2011. – 549 с.
53. Щавелева Н. І. Прусский вопрос в политике Даниила Галицкого / Н. И. Щавелева // Древнейшие государства Восточной Европы: материалы и исследования. 1991. – М.: Наука, 1994. – С. 251–258.
54. Bartnicki M. Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264 / M. Bartnicki. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005. – 251 s.
55. Burzyński E. Zakon rycerski templariuszy na ziemiach Polski piastowskiej i na Pomorzu Zachodnim / E. Burzyński. – Wodzisław Śląski: Wydawnictwo Templum, 2010. – 255 s.
56. Dąbrowski D. Daniel Romanowicz. Król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna / D. Dąbrowski. – Kraków: Avalon, 2012. – 538 s.
57. Długosz J. Jana Długosza Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / J. Długosz. – Warszawa: PWN, 1973. – Ks. 5–6. – 398 s.

58. Jusupović A. “Domus quondam Dobrinensis”. Przyczynek do dziejów templariuszy na ziemiach Konrada Mazowieckiego / A. Jusupović // *Zapiski Historyczne* / Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Widział Nauk Historycznych. – Toruń, 2006. – T. 71. – Zesz. 1. – S. 9–17.
59. Jusupović A. Przynależność Drohiczyzna w XII i pierwszej połowie XIII w. / A. Jusupović // *Дорогичинь 1253: Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2008. – С. 159–170.
60. Łowmiański H. Początki i rola polityczna zakonów rycerskich nad Bałtykiem w wieku XIII i XIV / H. Łowmiański // *Polska w okresie rozdrobnienia feudalnego*. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1973. – S. 233–295.
61. Nagirnyj W. Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264 / W. Nagirnyj // *Prace Komisji wschodnioeuropejskiej PAU* / Pod red. A. A. Zięby. – Kraków: PAU, 2011. – T. 12. – 362 s.
62. Półkowska-Markowska W. Dzieje Zakona Dobrzyńskiego. Przyczynek do kwestii krzyżackiej / W. Półkowska-Markowska // *Roczniki Historyczne*. – 1926. – T. 2. – S. 145–210.
63. Powerski J. Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski / J. Powerski. – Malbork, 1996. – T. 1. – 142 s.
64. Samsonowicz H. Konrad Mazowiecki (1187/88–31. VIII. 1247) / H. Samsonowicz. – Kraków: Avalon, 2008. – 120 s.
65. Starnawska M. Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu / M. Starnawska. – Warszawa: DIG, 1999. – 416 s.
66. Szczawelewa N. I. Sprawa pruska w polityce Daniela Halickiego / N. I. Szczawelewa // *Ekspansja niemieckich zakonów rycerskich w strefie Bałtyki od XIII do połowy XVI wieku: materiały z konferencji historyków radzieckich i polskich w Toruniu z r. 1988* / pod red. M. Biskupa. – Toruń: Tow. Naukowe w Toruniu, 1990. – S. 52–53.
67. Włodarski B. Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich // *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie* / B. Włodarski. – Lwów, 1936. – Dział 2. – T. 19. – S. 85–138.
68. Włodarski B. Polska i Ruś: 1194–1340 / B. Włodarski. – Warszawa: PWN, 1966. – 326 s.
69. Włodarski B. Polityczne plany Konrada I księcia Mazowieckiego / B. Włodarski // *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*. – Toruń; Poznań: TNT; Państwowe Wydaw. Naukowe, 1971. – R. 76. – 63 s.